

“БЕКТЕМ”

К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин илимий иштер жана эл аралык байланыштар боюнча проректору, филология илимдеринин доктору, профессор Мурзахмедова Г. М.

“07” июнь 2024-ж.

К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин кыргыз филологиясы факультетинин кыргыз жана түрк тилдеринин теориясы кафедрасынын 2024-жылдын 7-июнунда өткөн отурумдун №8 протоколунан көчүрмө

Бишкек ш.

07. 06. 2024-ж.

Күн тартиби:

1. К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин кыргыз жана түрк тилдеринин теориясы кафедрасынын аспиранты Супаева Аиданын 10. 02. 01 – кыргыз тили адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн “Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы (С. Каралаев, С. Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу) аттуу темада жазылган диссертациясын талкуулоо.
2. Аспирант Супаева Аида Акунбековнанын 10. 02. 01-кыргыз тили адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациясынын атайын дисциплина боюнча кандидаттык экзаменинин кошумча программасын карап чыгуу жана талкуулоо.

Төрага — ф.и.д., доц. Усмамбетов Б. Ж.

Катчы — ф.и.к. доц. Эстебесова П. С.

Катышкандар:

Филология илимдеринин доктору, доцент Б. Ж. Усмамбетов (10. 02. 06),
филология илимдеринин доктору, доцент Д. О. Кенжебаев (10. 02. 01),
филология илимдеринин кандидаты А. Т. Карымшакова (10. 02. 01),
филология илимдеринин кандидаты Т. У. Уметалиева (10. 02. 01),
филология илимдеринин кандидаты, доц.м.а. Ж. А. Артыкова (10. 02. 01),
филология илимдеринин кандидаты доц.м.а. Г. Э. Садыралиева (10. 02. 01),
филология илимдеринин кандидаты, доц. П. С. Эстебесова (10. 02. 06).

Төрага Б. Ж. Усмамбетов: Урматтуу кесиптештер, К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин кыргыз жана түрк тилдеринин теориясы кафедрасынын аспиранты Супаева Aidанын “Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы (С.Каралаев, С.Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу) аттуу темада жазылган кандидаттык (10. 02. 01 – кыргыз тили адистиги) илимий ишин талкуулоо кафедранын отурумунун күн тартибине коюлууда. Диссертанттын алдыбызга коюлуп жаткан кандидаттык диссертациялык иши боюнча өзүбүздүн көз карашыбызды кенен айтып, талкуулап жыйынтыгын тиешелүү формада беришибиз зарыл. Бул иш боюнча үч жумага чукул таанышып чыктык. Ошондуктан, эрежеге ылайык адегенде диссертантка сөз берип, суроолор менен толуктап, андан ары ирээти менен талкууга алсак каршы болбойсуздар деген ойдомун. Анда эмесе, диссертациялык иштин мазмуну менен таанышып чыгуу үчүн сөз диссертант Супаева Aидага берилет.

Аспирант А. Супаева: Урматтуу бүгүнкү илимий талкуунун төрагасы, агайлар, эжейлер! Сиздердин алдыңыздарда “Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы (С. Каралаев, С. Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу) аттуу темада жазылган диссертациябыз боюнча кыскача баяндама берүүгө уруксат этиңиздер.

Кыргыз элинин түрк тилдүү элдердин арасында байыркы эл экендигин анын келечек муунга мурас катары калтырган “Манас” эпосу баштаган элдик оозеки чыгармалары тарыхый, этнографиялык жана албетте тилдик жактан тастыктап берет. Элдик салттуу билим, анын ичинде элдик дарыгерчилик философия, этнография, педагогика сыяктуу илимдер тармагында кенен изилденип келген. Биз бул иште аны лингвистикалык аспектиде этнография илими менен тыгыз байланышта караштырдык. Анткени этнография аталыштардын этимологиялык табиятын, тарыхый семантикасын ачып берүүдө негизги булактардын бири катарында кызмат кылат. Ал эми биздин ишти ал аталыштардын тилдик багытта структуралык, семантикалык жана этимологиялык жактан түрк тилдүү элдердеги колдонулуштарын салыштыруу боюнча изилдөө иштерин жүргүзүүгө аракет кылган алгачкы эмгек десек болот.

Изилдөөнүн актуалдуулугу кыргыз тил илиминде эпостогу оорулардын аттары жана аларды айыктырууга байланыштуу атоолор алгачкы жолу илимий изилдөөнүн объектиси болуп жаткандыктан, “Манас” эпосу аркылуу элдик дарыгерчиликтеги оору аталыштары, колдонулуучу дары-дармектер, аспаптар, дарыгерчиликтин ар түрдүүлүгүн билдирген кесиптик лексиканы туюндурган түшүнүктөрдүн структуралык, семантикалык жана этимологиялык табиятын ачуу.

Илимий иштин объектиси — “Манас” эпосундагы ооруга жана аларды айыктырууга байланыштуу аталыштар. (С. Каралаев, С. Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу).

Изилдөөнүн предмети – “Манас” эпосунда ооруга жана аларды айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы (С. Каралаев, С. Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу).

Изилдөөнүн максаты: “Манас” эпосундагы оорулардын аттарынын жана аларды айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасын,

семантикасын жана этимологиясын аныктоо жана анын тилдин лексикалык системадагы ордун көрсөтүү болуп саналат.

Изилдөөнүн максатын ишке ашыруу үчүн төмөндөгүдөй милдеттер коюлду:

- 1) Кыргыз салттуу билимдеринин изилдениш тарыхына сереп салуу менен, анын кыргыз тили илиминде изилденүү абалын аныктоо;
- 2) “Манас” эпосундагы ооруга жана аларды айыктырууга байланыштуу атоолорду тематикалык топторго бөлүштүрүү менен классификациялоо;
- 3) Ооруга жана аларды айыктырууга байланыштуу атоолор жөнүндө буга чейин жарык көргөн жергиликтүү жана чет элдик илимий-теориялык маалыматтар менен таанышуу аркылуу эпостогу аталыштарды этнолингвистикалык бирдик катары аныктоо;
- 4) “Манас” эпосундагы ооруга жана аларды айыктырууга байланыштуу атоолорго таза лингвистикалык өңүттө структуралык, семантикалык жана этимологиялык анализ жүргүзүү;
- 5) Эпостогу ооруга жана аларды айыктырууга байланыштуу атоолордун этимологиялык табиятын конкреттүү факты-материалдардын негизинде чечмелеп берүү;

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы – диссертациялык ишти аткарууда эпостун варианттарындагы ооруга жана айыктырууга байланыштуу аталыштар жөнүндө түрк тилдүү элдерде колдонулган тилдик бай факт-материалдар, илимий-теориялык адабияттар, изилдөөлөр, көз караштар, кеңири талкууланды. Бул диссертацияда эпостогу ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структуралык, семантикалык жана этимологиялык табияты алгачкылардан болуп иликтөөгө алынышы изилдөөнүн илимий жаңылыгы болуп эсептелет.

Иштин колдонулуу чөйрөсү – изилдөөнүн жыйынтык-натыйжалары лексикология, педагогика, “Манас” таануу, эл таануу курстарында лекциялык, практикалык сабактарда жана ушул багыттар боюнча окуу методикалык китептерин, пособиелерди даярдоодо материал катарында

пайдаланууда таяныч болот, ошол эле учурда аны практикалык медицинада колдонууга да мүмкүн.

Коргоого коюлуучу жоболор:

1. Кыргыз элинин салттуу билимине тиешелүү маселелерди тилдик өңүттө изилдөө этнолингвистикалык материал катары этнология менен тыгыз карым-катышта жүргүзүлүшү жана кыргыз тили илиминин лексикология бөлүмүнүн бир бутагы болгон этимология багыты тармактык жана тармактар аралык аспектиде кенен изилдениши этнолингвистика багыты үчүн өтө маанилүү.
2. Ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу нукура кыргызча аталыштардын таза лингвистикалык структура-семантикалык жана этимологиялык өзгөчөлүктөрү тилдин лексика-семантикалык, функционалдык табиятын элдин тарыхый-этнографиясы менен эриш-аркак биримдикте кароого мүмкүнчүлүк түзөт;
3. Кыргыз салттуу билимин лингвистикалык багытта изилдөө унутулуп бара жаткан историзм, архаизм аталыштарды кайра жаңыртуу, кеңири колдонуу аркылуу тилдин лексика-семантикалык корун байытууга болот.
4. “Манас” эпосунан сырткары кенже эпостордогу ооруга жана аларды айыктырууга байланыштуу аталыштарды тилдик максатта изилдөөлөр аркылуу этнология жана лингвистика үчүн өтө кызыктуу маалыматтарды алууга болот.

Изилдөөнүн теориялык жана практикалык баалуулугу - бул илимий иш кыргыз тили илиминде лексикология, этимология, этнолингвистика сыяктуу бөлүмдөрдүн изилдөө иштеринде илимий багыттагы теориялык жана практикалык материал боло алат. Изилдөө материалдарын билим берүүдө кыргыз тилинин лексикологиясы анын ичинде этимология, “Манас” таануу, салттык билимдер, эл таануу дисциплиналары боюнча иш алып барууда колдонууга болот.

Изилдөөчүнүн жеке салымы. Диссертациялык иштин максаттары менен милдеттеринин аныкталышы, илимий адабияттарга сереп салынышы, факт-материалдарды топтоо, аларга анализ жүргүзүлүшү, коргоого коюлган теориялык негизги жоболор, изилдөөнүн натыйжасында аткарылган жыйынтыктар изилдөөчүнүн жеке салымы деп эсептелет. Буга чейин эпостогу ооруга жана аларды айыктырууга байланыштуу аталыштар структура-семантикалык жана этимологиялык жактан изилдене электигин эске алуу менен, бул илимий иш ушул багыттагы эң алгачкы иштерден экендигин белгилесек болот.

Диссертациялык иштин түзүлүшү. Диссертациялык иш киришүүдөн, үч баптан, корутундудан, элдик дарыгерчилик жөнүндө эл арасында сурамжылоонун жыйынтыктарынан, тиркемеден, илимий адабияттардын тизмесинен турат.

Биринчи бапта салттуу билим жөнүндө түшүнүк, анын изилдениши, тарыхы, кыргыз салттуу билимдери, салттуу билимдердин түрлөрү жөнүндө түшүнүк берилип, окумуштуулардын салттуу билимге берген аныктамаларына токтолуу менен жалпы жыйынтык берилген.

Экинчи бапта изилдөөнүн материалдары, методдору, семантика, семантикалык талаа, сөздүн структурасы, этимология, анын табияты, негизги максат-милдеттери, принциптери жана этимологиянын башка илимдер менен болгон байланышы тууралуу берилип жыйынтык чыгарылган. Бул иште илимий методологиялык негиз катары орус окумуштуулары Э. Сепир, А. Реформатский, А. Кононов сыяктуу окумуштуулардын, кыргыз окумуштуулары Б. Орузбаеванын, С. Мусаевдин, С. Давлетовдун, С. Кудайбергеновдордун эмгектери өндүү бир топ илимий эмгектер пайдаланылды.

Үчүнчү бапта “Манас” эпосундагы ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштар лексика-тематикалык топторго бөлүштүрүлгөн. Эпостон алынган мисалдардын негизинде аталыштарды тектеш түрк тилдериндеги колдонулган маанилерин салыштыруу менен алардын

этимологиялык табияты аныкталган. Аталыштардын этимологиясын ачып берүү үчүн Э. В. Севортяндын “Түрк тилдеринин этимологиялык сөздүгү”, “Байыркы түрк сөздүгү”, Г. Д. Санжеев, М. Н. Орловская, З. В. Шевериналардын “Этимологический словарь монгольских языков”, К. Юдахиндин “Кыргыз-орус тилдеринин сөздүгү”, “Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү”, Н. А. Баскаковдун, А. Э. Чумакаевдин “Алтай-орус тилдеринин сөздүктөрү” пайдаланылды. Ошондой эле эл арасында элдик дарыгерчилик боюнча сурамжылоолор жүргүзүлдү. Изилдөө ишибиз үчүн эпостон алынган аталыштар төмөнкү адабияттардан алынды:

С. Каралаев: “Манас” (1984), (1986), “Семетей” (1986), (1989); “Сейтек” (1990); С. Орозбаков: “Манас” 4 томдугу (1978, 1980, 1981, 1982); Ж. Мамай: “Манас” кыргыз элинин тарыхый эпосу (1995), М. Өмүрбайдын ред. астында (2004), “Семетей” (2014), “Сейтек” (2014);

Аталыштар бардыгы болуп диссертацияда – 95, анын ичинде элдик кесипчиликке байланыштуу аталыштар - 26; С. Каралаевдин вариантынан оору аталыштары - 22, дары-дармек аталыштары - 10; колдонгон буюм, аспаптар - 4; бардыгы - 36; С. Орозбаковдун вариантынан оору аталыштары - 1-9, 2-5, 3-4, 4-3 жалпы - 21; дары-дармек аталыштары - 9; колдонгон буюм, аспаптар, ыкмалар - 12; бардыгы - 42; Ж. Мамайдын вариантынан оору аталыштары - 1-11, 2-18, дары-дармек аталыштары - 23; колдонгон буюм, аспаптар, ыкмалар - 13; бардыгы - 29;

Бул теманын берилишине илимий жетекчи Сыртбай Жолдошович тарабынан иштелип жаткан чоң проект түрткү болду. Агайдын жетекчилиги астында аспиранттары, докторанттары менен бирдикте байыркы кыргыз тилинин сөздүгүн түзүү иши иштелип жатат. 5-кылымдан берки, Орхон-Енисейдеги, 13-14-к. кыпчак тилиндеги, “Кодекс Куманикустагы” эски кыргыз сөздөрүн т.а. жоголуп бара жаткан кыргыз сөздөрүн топтоп, маанисин ачып берүү сыяктуу иштер аткарылып жатат. Ошондой эле албетте, “Манас” эпосундагы эскирген сөздөрдү жана алар менен бирдикте оору аталыштары, дары-дармектердин, дарылоодо колдонулган

аспаптардын, буюмдардын аталыштары тууралуу маалыматтар дагы буюрса ошол сөздүккө киргизилет. Сөздүк 2025-ж. Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Мамлекеттик тил жана тил саясаты улуттук комиссиясы тарабынан жарыкка чыгарылат.

Төрага Б. Ж. Усмамбетов: - диссертанттын билдирүүсүн уктуңуздар, буга чейин аталган диссертациялык иш менен таанышып чыккансыздар. Эми иш боюнча суроо, жоопко өтсөк.

Филология илимдеринин доктору, доцент Д. О. Кенжебаев:

1-суроо. Илимий ишинизде элдик дарыгерчиликке байланыштуу башка кайсы тилдердеги кимдердин эмгектери менен тааныштыңыз?

Аспирант А. Супаева: Бул ишти жазууда башкыр тилиндеги А. Хазиеванын “Лексика словаря М. Кашгари “Дивану люгат ит-тюрк” в сравнении с современным башкирским языком”, хакас тилинде “Хакасская народная медицина”, Л. Горбатовдун, башкыр тилиндеги З. Минибаеванын, сибирь татарларынан Л. Кадырованын “Народные медицинские знания сибирских татар Омского Прииртышья (конец XIX-XXвв)”, Ю. В. Бромлейдин “Народная медицина как предмет этнографических исследований”, В. Я. Бутанаевдин “Народная медицина хакасско-минуссинского края” сыяктуу эмгектер менен тааныштым. Окшоштуктары жана айырмачылыктарына чакан анализ жүргүздүк. Белгилей кетүүчү нерсе, илимий ишибиз этнография илими менен тыгыз байланышта болгондуктан, бул аталган эмгектердин көпчүлүгү этнография багытындагы эмгектер болду.

Филология илимдеринин кандидаты Т. У. Уметалиева:

1-суроо. Илимий иштин практикалык мааниси жөнүндө маалымат берсеңиз?

Аспирант А. Супаева: Сурооңуз үчүн рахмат. Бул илимий иш кыргыз тили илиминде лексикология, этимология, этнолингвистика, “Манас” таануу, салттык билимдер, эл таануу дисциплиналары боюнча иш алып барууда жана ушул багыттар боюнча окуу методикалык китептерин, пособиелерди

даярдоодо материал катарында пайдаланууда таяныч болот. Ошол эле учурда аны практикалык медицинада колдонууга да мүмкүн.

2-суроо: Философ Ж. Бөкөшев салттуу билимге жакшы аныктама берген экен. Сиз ошол көз карашка кошуласызбы?

Аспирант А. Супаева: Ооба, окумуштуунун пикирине кошулууга толук негиз бар. Анткени, салттуу билим элдин азыркы илимий билимге чейин эле топтолгон бай тажрыйбаларынын жыйындысы.

3-суроо: 95 дарынын аталышын бердиңиз, ошол аталыштардын бардыгы бүгүнкү күндө колдонулуп келе жатабы же архаизмге айланганы канча?

Аспирант А. Супаева: Бул иште берилген дары-дармектердин аталыштарынын айрымдары колдонуудан чыгып архаизмге айланып калса алсак, *мартуу, оржемил, куну, нуш, калдыркандын жалбырак* ж. б. Ал эми кээ бир аталыштардын өтмө маанилери гана колдонулуп, мисалы, күпсөрдөй семирүү, апын-упун кылуу, (тез, арыдан бери кылуу,) ал эми айрымдары эпосто кандай колдонулса ошол мааниде колдонулат. Алсак, мумий-мумия, күчала, уулжан, шакшак ж.б.

Филология илимдеринин кандидаты, доцент А. Т. Карымшакова:

1-суроо: Темага түздөн-түз байланыштуу кайсы адабияттар бар экен? Канча экен?

Аспирант А. Супаева : Сурооңузга рахмат. Темага түздөн-түз байланыштуу адабият катары Тентигул к. Назиранын “Кыргыздардын салттуу дарыгерчилиги” (XIX к. аягы-XX к. башы) монографиясы, А. Муратовдун “Кыргыздардын элдик билимдери жана тажрыйбалары”, А. Байбосуновдун “Донаучные представления киргизов о природе” эмгектерин атасак болот. Ал эми сөздүктөр: Э. В. Севортяндын “Түрк тилинин этимологиялык сөздүгү”, “Алтай-орус тилдеринин сөздүктөрү”, “Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү” ж.б.

2-суроо: Ооруга байланыштуу аталыштар кандай формада экен? Жөнөкөй сөз формасындабы же татаал сөз формасындабы?

Аспирант А. Супаева: Ооруга байланыштуу аталыштардын жөнөкөй сөз формасында: бакшы, талгак, жерик, мартуу, безгек, дары, кезик, чечек, кагынуу, медет, калчылдак, оржемил, мумия, (момия, кумия), уулжан, күчала, куну, нуш, шакшак, сынык, сүт, бал, суу, май, өт, учуктоо, курмушу / курумшу, укалоо, тинтүүр, аштар, күпсөр, картык, чексе ж.б. Татаал сөз формасында: кайнатма кара дары, кырма кызыл дары, алтай кырмызы, чар дары, кустурма дары ж.б. аталыштарды кезиктирдик.

3-суроо: Татаал сөз формаларынын ичинен кайсы түрүндө көп кездешет? Кош сөздөрбү же кошмок сөздөрбү?

Аспирант А. Супаева: Татаал сөз формаларынын ичинен кош сөздөрдүн катарын толуктаган аталыштар: апы-үпү, эбеп-себеп, эмчи-домчу ж. б. Ал эми кошмок сөздөрдүн катарын: кырма кызыл дары, кустурма дары, кайнатма кара дары, катырма дары, мээр чөп, кажырдын өтү, чар дары ж.б.у.с. аталыштар толуктады.

4-суроо: Ошол аталыштардын компоненттери кандай экен?

Аспирант А. Супаева: Татаал сөздөрдүн ичинен кош сөздөрдүн маанилик жактан өз ара катышына карай маанилеш кош сөздөрдүн катарын толуктап, жасалышы боюнча ар башка сөздүн жупталышы аркылуу жасалган. Ошондой эле түрк-монгол тилдериндеги *эмчи-домчу* маанилеш кош сөздүн монголчо түгөйү дом-эм, шыпаа маанисиндеги сөзгө *+чы* мүчөсү айкашып жасалган туунду лексема. Ал эми кошмок сөздөрдүн компоненттери боюнча жасалышына жана түзүлүшүнө карай төмөнкүдөй бөлүштүрүлдү:

Кайсы сөз түркүмүнөн жасалгандыгына карай:

- 1) Компоненттери бирдей сөз түркүмүнөн жасалган кошмок сөздөр:
Мисалы, зат атооч + зат атооч: кажырдын өтү, чар дары, калдыркандын жалбырак (бир нече дары чөптүн кошулмасынан алынган дары)
- 2) Компоненттери ар башка сөз түркүмүнөн жасалган кошмок сөздөр:
Мисалы, этиш+сын атооч+зат атооч: кырма кызыл дары, кустурма дары, кайнатма кара дары, катырма дары; сын атооч+ зат атооч: мээр чөп.

Түзүлүшүнө карай:

- 1) Ар бир компоненти уңгу түрүндө турган кошмок сөздөр:
чар дары, мээр чөп, куну дары, нуш дары, ак дары ж.б.
- 2) Компоненттеринин бири –уңгу, экинчиси-мүчөлүү кошмок сөздөр:
алтай кырмызы, садага чабуу, кебек түтөтүү, суу бүркүү ж.б.
- 3) Биринчи компоненти мүчөлүү, экинчи компоненти уңгу түрүндө турган кошмок сөздөр: кырма кызыл дары, кустурма дары, кайнатма кара дары, катырма дары, кажырдын өтү, калдыркандын жалбырак ж.б.

Филология илимдеринин кандидаты, доц. П. С. Эстебесова:

1-суроо: Сурамжылоонун сиздин ишиңизге канчалык деңгээлде пайдасы тийди же жөн эле сыртта калган тиркеме катары кабыл алынабы?

Аспирант А. Супаева: Сурооңузга рахмат. Сурамжылоо жүргүзүү ишибизге жарым-жартылай болсо да пайдасы тийди, бир жагынан кызыктуу болду. Сурамжылоо жүргүзүү менен азыр колдонулбай калган оору аталыштары, ыкмалар, аспаптар тууралуу эл арасында кандай ой пикирлер, түшүнүктөр бар экендигин, элдик дарыгерчиликтин азыркы күндөгү актуалдуулугун аныктоо болгон.

2-суроо: “Барпы дары” адамдын денесинен жасалат экен. Канчалык деңгээлде туура. Чын эле ошондой болгонбу?

Аспирант А. Супаева: Бул “барпы дары” жөнүндө С. Орозбаковдун вариантында жашартуучу дары катары кытай башчылары колдонору айтылат. Ошондой эле башка варианттарда дагы адамдарга карата жүргүзүлгөн теңсиздикке байланыштуу “адамды курмандыкка чалуу”, кишинин өтүнүн дарычылыкка пайдаланган учурларын карасак, демек бул дарыны пайдаланган учурлары болсо керек деген болжолдуу гана пикирди айта айтабыз.

Филология илимдеринин кандидаты, доц. м. а. Ж.А. Артыкова:

1-суроо: Элдик медицина менен илимий медицинанын интеграцияланышы тууралуу эмне айта аласыз?

Аспирант А. Супаева: Суроонузга рахмат. Элдик медицина илимий медицинанын башаты экендигине эпостон алынган маалыматтар, этнографиялык материалдар мисал боло алат. Мисал катары ордунан чыккан же сынган сөөктү шакшактоо ыкмасы, сыныктын бат бүтүшү үчүн мумиё дары бериши. Төрөт учурундагы “баканга сүйөнүү же курсак ондоо” ыкмаларынын бүгүнкү күндө дагы колдонулушун айтсак болот. Ошондой эле ууланган организмди калыбына келтирүүдө абдан кылдаттык менен мүнөздөп тамак берүү. Жыдып калган ичегиге дандан жасалган тамак-аш терс таасири тийгизерин билип, суюктук менен акырындап организмди калыбына келтирүү ыкмалары азыркы илимий медицинада дагы колдонуларын мисал кылып айтсак болот.

2-суроо: Варианттарда элдик медицинаны сүрөттөөдө кандай окшоштуктар жана айырмачылыктар бар экендигин байкай алдыңызбы?

Аспирант А. Супаева: Элдик медицина жөнүндө варианттар арасында айырмачылыктар менен окшоштуктар бар. Алсак биз изилдөөгө алган үч вариантта тең элдик медицинанын элементтерин сүрөттөөдө байкалган окшоштуктарга мисалы, талгак болуу, көлбүтүү ыкмасы, баканга сүйөнүү, бел тартуу, чечек оорусу жөнүндө, сынган же ордунан чыккан сөөктөрдүн шакшакталышы, жараттарды айыктыруу ыкмалары ж.б. жөнүндө айтсак болот. Ал эми С. Орозбаков менен С. Каралаев айткан варианттардан айырмаланып Ж. Мамайдын вариантында элдик медицинанын бир топ элементтери так, даана сүрөттөлгөнүн байкадык. Мисалы, ошол эле Чыйырдынын талгак болуусу тууралуу денедеги өзгөрүүлөрү, сары зил кусуп, өңдөн азышы, же болбосо “Көзкамандар окуясында” ууланган баатырды айыктыруу ыкмалары абдан дыкат сүрөттөлгөн. Ал эми окшоштуктары арбын эле. Бир мисал катары айтсак, С. Каралаевдин жана Ж. Мамайдын варианттарында Гүлчорого жасалган хирургиялык ыкманын окшоштуктары. Албетте, бул жерде каармандардын аттарында айырмачылыктар бар.

3-суроо: Ууланууда уунун эмнеден жасалганы тууралуу айтылат бекен?

Аспирант А. Супаева: Эпосто ууландыруу мотивдери бир нече жолу баяндалат. Алсак, “Көзкамандар окуясында”, “Алмамбеттин тыргооттун каны Канышайды өлтүргөнү”, “Сейтектин төрөлүшү” сыяктуу бир топ эпизоддордо баяндалат. Эпосто уу атайын керек болсо кырк жылдап даярдалып, ажыдаардын уусунан, чык этпес уунун буусунан, адамдын көз жашына сугарылгандыгы сүрөттөлөт.

4-суроо: Салттык медицинаны изилдеп жатканда ар бир замандын мыкты элдик дарыгерлери болгон. Азыр эл арасында ошондой дарыгерлер бар бекен? Кандай ыкмаларды колдонушат экен? Эпосто айтылган дарыларды колдонушат бекен?

Жооп: Бүгүнкү күндө дары чөптөр менен дарылоодо Дүйшөнбек Чомо уулу, Султек Көбөков, Ташбү Каразакова өңдүү элдик дарыгерлер жөнүндө көп эле айтылат. Буга биз сурамжылоо жүргүзүүдө дагы күбө болдук. Эпосто айтылган дары-дармектерден күчала, уулжандын тамыры, мээр чөп (азыркы илимий аталышы женьшень), мумиё, колдонулуп жаткан ыкмалардан көлбүтүү, шакшак коюу, кан алуу үчүн картыктын ордуна медициналык банка колдонулса, эпосто “азизди жанчып таңышып” деп жыландын этин кургатып же кайнатып ичиришет. Уусун маздардын курамында муун-сөөк ооруларында колдонуларын, кан токтотуу үчүн кийизди күйгүзүп басуу ыкмаларын айтсак болот.

5-суроо: Эпосто мумиё жөнүндө кандай маалымат берилет? Менин угушумча, эл арасында айтылган маалымат менен илимий жактан берилген маалымат арасында айырмачылык бар?

Аспирант А. Супаева: Илимий ишибизге энциклопедиядан алынган маалымат боюнча бальзам деп бердик. Ооба, сиз белгилегендей эл арасында айтылган маалыматта бийик аскадан алынган кара түстөгү катуу зат менен илимий жактан берилген маалымат арасында айырмачылык бар.

6-суроо: Эпостогу дары жасалган чөптөрдүн аталыштары азыр колдонулат бекен?

Аспирант А. Супаева: Эпостогу дары жасалган чөптөрдүн аталыштарынын азыр колдонулгандарынан уулжан, күчала, уу коргошун, мээр чөп, мыянын тамыры, адырашман өндүү дарычылыгы бар чөптөрдү атасак болот.

Филология илимдеринин кандидаты, доц.м. а. Г. Э. Садыралиева:

1-суроо: Оору аталыштары жөнүндө кандай лингвистикалык изилдөөлөр бар экен?

Аспирант А. Супаева: Суроонуз үчүн рахмат. Изилдөө иштерибизде Ахмет Гүнгөрдүн “Кыргыз жана түрк тилдериндеги ооруга байланыштуу тергөө сөздөр” эмгеги жана кыргыз тилиндеги медициналык терминдер, медициналык сөздүктөр менен тааныштык. Чет элдик изилдөөлөрдөн илимий иштин курамындагы маалыматтар менен А. Хазиеванын, В. Я. Бутанаевдин ж.б. эмгектеринен тааныштык.

2-суроо: Түрк тилдеринде оору аталыштарын билдирген эмгектер бар бекен?

Аспирант А. Супаева: Ооба, жогоруда айтылган А. Гүнгөрдүн эмгегин атасак болот. Түрк тилдериндеги лингвистикалык багытта болбосо дагы этнография, этнология, антропология багыттарындагы бир топ эмгектер менен тааныштык. Алсак, А. А. Хазиеванын “Лексика словаря М.Кашгари “Дивану люгат ит-тюрк” в сравнении с современным башкирским языком” деген диссертациясында “Тематическая группа лексики, обозначающая медицинские понятия” деген бөлүмүндө элдик дарыгерчиликтин кээ бир элементтери каралса, З. И. Минибаеванын “Народная медицина башкир Курганской области” (конец XIX –начало XXIV.) деген макаласында бакшы, ырымчы, чикан (чыйкан) сыяктуу аталыштар жөнүндө түшүнүк берилген. Ошондой эле “Народные медицинские знания хакасского края, сибирских татар Омского Прииртышья, Тоболо-Иртышской группы Сибирских татар” жана Ж. М. Омашеванын “Названия лекарственных трав в казахском языке: этимологический аспект” аттуу макалаларын карадык.

3-суроо: Оору аталыштарынын варианттардагы айырмачылыктарын байкай алдыңызбы?

Аспирант А. Супаева: Изилдөө ишибизде оору аталыштарындагы кескин айырмачылыктарды кезиктирген жокпуз. Кээ бир аталыштардын мисалы, С. Орозбаковдун вариантында мумия, момия, кээде кумия, апы-үпү айрым жерлерде Ж. Мамайдын вариантында апы-сапы деп берилген. Ошондой эле “кезик” деген оорунун аталышы “кесик”, “кезик” деп тыбыштык өзгөрүүгө дуушар болгон учурлар байкалды. Мындай айырмачылыктар манасчылардын жашаган регионуна да байланыштуу тилдик өзгөчөлүктөргө карата болсо керек.

4- суроо: Изилдөө кандай өңүттө аткарылды?

Аспирант А. Супаева: Изилдөө этнолингвистикалык өңүттө аткарылды.

Төрага Б. Ж. Усмамбетов:

1-суроо: Хакас элиндеги Бутанаевдин эмгегиндеги дары-чөптөрдүн окшоштуктары бар бекен?

Аспирант А. Супаева: В. Я. Бутанаевдин “Народная медицина хакасского-минуссинского края” деген эмгегинде окшоштуктар катары кээ бир оору аталыштарындагы тыбыштык айырмачылыктарды эсепке албаганда тумоотымо, баш оору-пас ағырии, тиш оору-тис ағырии, көз оорулары-харах ағырии, желтуха, сары оору-сарыг ағырыг, кан агуу-хан ахханы, сөөл-сөөл, сынык-сыных ж.б. атасак болот.

2-суроо: Аталыштарга этимология жүргүзүп жатканда этнолингвистиканын эсебинен этнолингвистиканын кайсы маанисин ачып бердиңер?

Аспирант А. Супаева: Аталыштардын этимологиясын аныктоодо аталыштардын тектеш түрк тилдерине салыштыруу менен этнолингвистиканын тарыхый маанисин ачып бердик.

3-суроо: “Манас” эпосунда ар бир вариантта ооруга байланыштуу канча аталыш бар экен?

Аспирант А. Супаева: Изилдөө ишибизде келтирилген мисалдарды С. Каралаевдин “Манас” (1984, 1986), “Семетей” (1986, 1989); “Сейтек” (1990) китептеринен; С. Орозбаковдун “Манас” 4 томдугу (1978, 1980, 1981, 1982) китептеринен; Ж. Мамайдын “Манас” кыргыз элинин тарыхый эпосу (1995),

М. Өмүрбайдын ред аст. (2004), “Семетей” (2014), “Сейтек” (2014) китептеринен карадык.

Аталыштар бардыгы болуп диссертацияда - 95 анын ичинде - 26 аталыш дарыгерчилик кесипчиликти билдирген аталыштар;

С. Каралаевдин вариантынан оору аталыштары - 22, дары-дармек аталыштары - 10; колдонгон буюм, аспаптар - 4; бардыгы - 36;

С. Орозбаковдун вариантынан оору аталыштары -1-9, 2-5, 3-4, 4-3; дары-дармек аталыштары - 9; колдонгон буюм, аспаптар, ыкмалар -12; бардыгы 42 аталыш;

Ж. Мамайдын вариантынан оору аталыштары - 1-11, 2-18; дары-дармек аталыштары - 23; колдонгон буюм, аспаптар, ыкмалар - 13; бардыгы - 29;

Төрага Б. Ж. Усмамбетов: - Урматтуу бүгүнкү Супаева Aidанын талкуусуна катышып жаткан кафедра мүчөлөрү, анда эмесе, суроо жок болсо, талкууга өтсөк. Сөз филология илимдерини доктору, доцент Д. О. Кенжебаевге берилет. **Филология илимдеринин доктору, доцент Д. О. Кенжебаев:** Диссертант А. Супаеванын тандап алган темасы азыркы күндөгү актуалдуу темалардын бири болуп эсептелинет. Анткени, буга чейинки “Манас” эпосунун тилдик багыттагы этно-маданий лингвистикасы, курал-жарактары, сандык түшүнүктөрү, көркөм сөз каражаттары сыяктуу бир топ изилдөөлөр жүргүзүлгөнү менен элдик дарыгерчиликтеги аталыштардын этимологиясына изилдөө иштери жүргүзүлгөн эмес. Бул илимий эмгек 3 главадан туруп, логикалык ырааттуулукта аткарылган. Диссертант көңүл чордонун аталыштардын этимологиясына басым жасагандыгын байкоого болот. Изилдөө ишинде ишке байланыштуу көп эмгектер менен таанышып, обзор жасаган. Ал эми иштин үчүнчү бабы “Манас” эпосунда кездешкен оорулар жана аларды айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы” деп аталып, 11 семантикалык топко (аял ооруларынын аталыштары, жугуштуу оорулардын аталыштары, фармакологиялык түшүнүктөгү дары-дармек аталыштары, диетологиялык аталыштар, дарылоодо колдонулган аспап-шаймандар ж.б.) бөлүнгөн,

аталыштардын маани-маңызын, сөздүн түзүлүшүн, келип чыгышын, этимологиясын ачып берүүгө аракет кылган. Варианттар ортосундагы аталыштарга салыштыруулар жүргүзүлгөн. Албетте, биринчи жасалып жаткан илимий иш болгондуктан кемчиликтер кетпей койбойт. Иштеги мүчүлүштүк катары илимий эмгекте илимий адабияттарды, шилтемелерди берүүдө талап кылынган тартипке келтирип жазып, айрым пунктуациялык каталарды, техникалык каталарды жоюп коюу керектигин белгилейбиз.

Жыйынтыктап айтканда, А. Супаеванын “Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы” (С. Каралаев, С. Орозбаков, Ж. Мамайдын варианттарын салыштыруу) деген аталыштагы илимий иши өз максатына жеткен. Ошондуктан коргоого сунуштоого толук негиз бар деп эсептейбиз.

Төрага Б. Ж. Усмамбетов: Кийинки сөз филология илимдеринин кандидаты, доцент А. Т. Карымшаковага берилет.

Филология илимдеринин кандидаты, доцент А. Т. Карымшакова:

Диссертант А. Супаеванын тандап алган илимий темасынын актуалдуулугунда эч кандай күмөн жок. Анткени, “Манас” эпосун ар тараптан илимий анализге алуунун али чети да оюла элек.

Илимий эмгектин темасы айтып тургандай, изилдөөчү “Манас” эпосундагы ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштарды терең иликтеп чыгуу максатында илимий ишин логикалык ырааттуулуктагы 3 главага бөлүп кароону туура көргөн. 1-глава “Кыргыз салттуу билимин изилдөөгө жалпы сереп” деп аталып, анда салттуу билим деген эмне, ал билимдин өнүгүшү, өзгөчөлүгү, изилдениши, салттуу билимдин түрлөрү сыяктуу маселелер жалпы маалымат иретинде берилет. Бул иштин автору минтип кыргыз салттуу билимдеринин изилдениш тарыхына сереп салуу менен, анын кыргыз тил илиминде изилдениш абалын аныктап чыгууну өзүнүн милдеттеринин бири катары койгон деп эсептөөгө болот.

2-глава “Изилдөөнүн материалдары жана методдору” деп аталып, ал ич ара беш пунктуга бөлүнүп каралат. Бул глава ар бир диссертация үчүн сөзсүз

жазылууга тийиштүү болгон талаптагы глава экени белгилүү. Анда изилдөөнүн материалдары менен методдорунан тартып, семантика, семантикалык талаа, сөздүн структурасы, этимология, анын башка илимдер менен болгон байланышы сыяктуу диссертациянын теориясына, методологиясына тиешелүү маселелер сыпатталып жазылат.

3-глава болсо диссертациялык эмгектин негизги темасын чагылдырган глава болуп саналат. Ошондуктан да бул главаны диссертант Аида Супаева диссертациянын так эле өз аталышындай (“Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы” деп) берүүнү туура тапкан. Бул глава эмгектеги өзөктүү глава болгондуктан, “Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу атоолорду тематикалык топторго бөлүштүрүү жагынан да, көлөм жагынан да арбын экенин көрө алабыз. Бул главада “Манас” эпосунда жолуккан оорулардын аталыштарына лексика-семантикалык анализ берилип, алардын түзүлүшү кандай болгону да терең талдоого алынат. Жөнөкөй аталыштардын морфологиялык жактан уңгу түрүндө турабы же мүчөлүүбү, эгер татаал аталыштар болсо, алар канча компоненттен турат, ал компоненттерди кайра ичинен кандай бөлүштүрүүгө болот, этимологиялык жактан кыргыз (түрк) сөзүбү же кабыл алынган сөзбү деген суроолорго так жооптор берилген. Сөзүбүз куру болбош үчүн эмгектеги илимий анализдерден мисалдар берсек: “Бакшы” сөзү кыргыз тилинде түзүлүшү боюнча жөнөкөй, уңгу түрүндөгү сөз катары кабылданганы менен, айрым илимий маалыматтар боюнча, т.а. Э. В. Севортяндын пикири боюнча, бул сөздүн байыркы уңгусу бак болушу мүмкүн деген ой айтылып, ал пикирди А. Супаева да колдойт. Ал эми кара оору деген термин азыркы тил менен айтканда эпидемия дегенди түшүндүрүп, структуралык түзүлүшү боюнча татаал, бирок ар бир түгөйү уңгу түрүндөгү сөздөр. Эң негизгиси мындагы кара сөзү көп маанилүү сөз экенин (т.а., өң-түстү билдирген мааниден тышкары кул, күң деген маанини да, таза эмес ж.б. маанилерди билдирери)

автор тарабынан ишенимдүү белгиленип, бир катар түрк тилдеринде түрдүү тыбыштык варианттар менен айтылары мисалдар менен бышыкталат.

Айта берсе иштин алгылыктуу жактары арбын. Алардын дагы бир орчундуусу “Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасын, семантикасын жана этимологиясын изилдөөдө автор бир катар сөздүктөрдү, монографиялык эмгектерди, көптөгөн илимий макалаларды карап чыгып, аларды ишинде туура пайдалана билген.

Иштеги мүчүлүштүк катары илимий эмгекте илимий адабияттарды, шилтемелерди берүүдө талап кылынган тартипке келтирип жазып, айрым пунктуациялык каталарды жоюп коюу керектигин белгилейбиз.

Жыйынтыктап айтканда, А. Супаеванын “Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы” (С. Каралаев, С. Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу) деген аталыштагы илимий иши өз максатына жеткен. Ошондуктан коргоого сунуштоого толук негиз бар деп эсептейбиз.

Төрага Б. Ж. Усмамбетов: Сөз филология илимдеринин кандидаты, доцент П. С. Эстебесовага берилет.

Филология илимдеринин кандидаты, доц. П. С. Эстебесова:

Изденүүчү Супаева Aidанын тандап алган темасы кыргыз тил илиминдеги эң актуалдуу маселелердин бирине арналган.

Диссертациялык иш киришүү, үч бап жана жалпы корутундудан турат. Иштин киришүүсүндө диссертациялык иште талап кылынуучу салттуу маселелер, т.а. теманын актуалдуулугу, изилдөөнүн илимий жаңылыгы, изденүүчүнүн илимге жеке кошкон салымы, изилдөөнүн теориялык жана практикалык баалуулугу, иштин колдонулуучу чөйрөсү ж.б.у.с. маалыматтар берилген.

Биринчи бап “Кыргыз салттуу билимин изилдөөлөргө жалпы сереп” деп аталып, алгач салттуу билим жөнүндө түшүнүк, анын изилдениши, өнүгүшү жана өзгөчөлүгү боюнча түшүндүрмө берилип, кыргыз салттуу билимдеринин түрлөрү, кыргыздардын жашоо-тиричилигин, салттуу

билимдерин иликтеген Ж. Бөкөшөв, Г. Т. Ботоканова, А. Муратов, Б. Усмамбетов, А. Джапанов, Г. Шакенбаева, О. Капалбаев ж.б. изилдөөлөрүнө кыскача анализ жүргүзгөн. Андан соң кыргыз элинин математикалык билимдери (эли, сөөм, карыш, кулач ж.б.), техникалык, кол өнөрчүлүк, физикалык жана химиялык элдик билимдер, ботаникалык салттуу билимдери тууралуу маалымат берилет.

“Изилдөөнүн материалдары жана методдору” деген иштин экинчи бабында алгач изилдөөнүн объектиси, изилдөөнүн предмети белгиленип, эпостогу оору жана аларды айыктырууга байланыштуу аталыштарга анализ жүргүзүүдө сыпаттама методу колдонулгандыгы белгиленет. Андан соң семантика, семантикалык талаа; сөздүн структурасы, сөзгө структуралык анализ жүргүзүү; этимология жана анын табияты ж.б.у.с. маселелер өз-өзүнчө параграфтарга бөлүнүп каралган.

Ал эми иштин үчүнчү бабы “Манас” эпосунда кездешкен оорулар жана аларды айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы” деп аталат. Бул бөлүм 11 параграфка, 11 семантикалык топко (аял ооруларынын аталыштары, жугуштуу оорулардын аталыштары, фармакологиялык түшүнүктөгү дары-дармек аталыштары, диетологиялык аталыштар, дарылоодо колдонулган аспап-шаймандар ж.б.) бөлүнүп, ар бир топко тиешелүү оору жана дарылоого тиешелүү шаймандардын аттарынын маани-маңызын, сөздүн түзүлүшүн, келип чыгышын, этимологиясын ачып берүүгө аракет кылган.

Жыйынтыктап айтканда, изденүүчүнүн колго алган темасы бүгүнкү күндөгү ары актуалдуу, ары алгылыктуу маселе, бул иш иликтенүүгө, ишке ашырылууга тийиш. Диссертант пландалган иштин өзүнүн дарамет күчүнө жараша иликтеген, көп факты-материалдарды чогулткан, иликтөөсүн далилдүү, орундуу жүргүзүүгө аракеттенген.

Албетте, жаны аткарылган иште кемчиликтер болбой койбойт. Алар төмөнкүлөр:

а) Изилдөөнүн максаты так көрсөтүлгөн эмес;

б) Теманын актуалдуулугу менен изилдөөнүн илимий жаңылыгы окшош жазылып калган;

в) Иштин максатында белгиленгендей эпосто кездешкен ар бир оору аталышынын семантикасы, түзүлүшү жана этимологиясы баары аныкталып, анализденип берилген эмес. Мисалы, 3.1.5. параграфта кырма кызыл дары, жашыл кара дары, уулжан, чар дары (119, 120, 123-бб.) аталыштарынын семантикасы гана берилген, морфологиясы, этимологиясы каралган эмес. Мындай көрүнүш ар бир параграфта бар: 3.1.6. параграфта садага чабуу, кебек түтөтүү, суу бүркүү аталыштарынын тушүндүрмөсү берилип, морфологиясы, этимологиясы берилген эмес. Ал эми 3.2.2. параграфта албынчы, аначы, бакшы, учукчу сөздөрүнүн семантикасы, этимологиясы берилип, морфологиясы каралган эмес;

в) Шилтемелер эки башка берилген (126, 150, 174, 175-бб.);

г) Орфографиялык, техникалык каталар кездешет (111, 113, 114, 133, 149-бб).

Жалпысынан жыйынтыктап айтканда, изденүүчү А. А. Супаеванын “Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы” деген темада филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишин жогоруда көрсөтүлгөн айрым кемчиликтерди жойгондон кийин бүткөн диссертациялык иш катары коргоого сунуш кылууга болот.

Төрага Б. Ж. Усмамбетов: Сөз филология илимдеринин кандидаты доц.м.а. Ж. А. Артыковага берилет.

Филология илимдеринин кандидаты, доц. м. а. Ж. А. Артыкова:

“Манас” эпосу аркылуу кыргыз элинин салттуу билимдеринин бири болгон элдик дарыгерчиликти жана ага тиешелүү болгон сөздөрдүн структурасын, лексика-семантикасын, этимологиясын чечмелөө аркылуу элибиздин дүйнө таанымынын өзгөчөлүгүн ачып берүүдө жакшы иш жүргүзүлгөн. Ар бир элдин салттуу билимдерин, философиялык ой-жүгүртүүлөрүнүн улуттук өзгөчөлүктөрүн үйрөнүү-бул ошол тилдин өзүн

үйрөнүү сыяктуу эле зарылдык болуп саналарын ааламдашуу мезгилинде көрүнүп, бул маселени дыкаттык менен көңүл бурулушун мезгил талап кылып турат. Аталган диссертациялык иш бүгүнкү күндөгү актуалдуу темага арналган. Ар бир окурмандын кызыгуусун жаратып турат. Анткени, кыргыз элинин сыймыгы болгон “Манас” эпосу иштин объектиси болуп, талдоого алынган. Анда оорулардын жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы каралып, семантикалык топторго бөлүштүрүлгөн. Ошондой эле фармакология б.а. дарылардын жасалышы, ошого байланыштуу дары чөптөрдүн аталышы, хирургия, токсикология, диетология сыяктуу заманбап билимдер элдик дарыгерчилик деп аталып, байыркы кезде эле бийик деңгээлде өнүккөнүн көрсөтүп жана ошонун тилдик өзгөчөлүктөрү изилдөөгө алынган. Кыргыз тил илиминде бүгүнкү күнгө чейин “Манас” эпосундагы ооруга жана айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы изилденген эмес. Бул теманын актуалдуулугун жана жаңылыгын аныктайт.

А. Супаеванын диссертациялык иши киришүүдөн, үч баптан, корутундудан, пайдаланган адабияттардан туруп, теориялык маселелер, андан соң анын практикалык жагы каралып, аягында элдик дарыгерчилик боюнча сурамжылоонун жыйынтыгы көрсөтүлгөн.

Аида Акунбековнанын бул изилдөө иши “Манас” эпосундагы салттуу билимдеринин бири болгон элдик дарыгерчиликке байланыштуу аталыштарды лексико-семантикалык, прагматикалык, этимологиялык жана лингвомаданият таануу аспектилеринде кенен талкууга алган.

“Манас” эпосунун этномаданий лексикасын изилдөөдө, илимий иликтөө иштерин жүргүзүү келечекте кыргыз тилинин тарыхый лексикологиясын жана грамматикасын жазууда, түшүндүрмө жана типологиялык сөздүктөрдү түзүүдө абдан пайдалуу болуп саналат. Иште талдоого алынган факт-материалдар илимий жактан чоң баалуулукту түзөт.

Иште төмөнкү маселелер сапаттуу аткарылган:

1. Кыргыз тил илиминде биринчи жолу “Манас” эпосундагы ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы лингвистикалык негизде системалуу изилдөөгө алынып, аталган маселе боюнча тарыхый, этномаданий жана этнолингвистикалык бай материалдар чогултулган.
2. “Манас” эпосунун материалдары этномаданий лексиканы үйрөнүүдө, тил тарыхынын проблемаларын иликтөөдө факт-материалдарды бере алат.
3. Элдик медицинанын азыркы күндөгү абалы жана ага тиешелүү архаизм, неологизм сөздөрдүн, аталыштардын орду тууралуу жана дарыгерчиликке байланыштуу кесиптик лексиканын структура-семантикалык изилдөөсү.
4. Кыргыз элинин салттуу медицинага тиешелүү сөздөрдү изилдөөдө тектеш түрк элдеринин элдик дарыгерчиликке тиешелүү сөздөрүнүн этимологиясына кенен токтолуп салыштырылып чечмеленген.

Жогоруда аталган жагдайлар бул иштин актуалдуулугу жана илимий-теориялык жаңылыгын аныктайт.

Ошондой эле диссертацияда айрым бир техникалык, орфографиялык мүчүлүштүктөр жолугат, бирок ал диссертациянын жалпы мазмунуна, анда көтөрүлгөн илимий-теориялык маселелерге көлөкөсүн түшүрө албайт.

Көптөгөн таяныч болгон мисалдарды чечмелөө менен бай факты материалдар аркылуу далилдеп, диссертациянын алдына коюлган милдетин жана максатын жакшы ачып бере алган, демек диссертант көптөгөн жылдар бою бул теманын үстүндө иштеп келе жатканы көрүнүп турат.

Жыйынтыктап айтканда, иш кандидаттык диссертацияларга коюлуучу талаптарга толук жооп берет жана анын автору Супаева Аида Акунбековна филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга толук татыктуу деп ойлойм.

Төрага Б. Ж. Усмамбетов: Сөз филология илимдеринин кандидаты Т.У.Уметалиевага берилет.

Филология илимдеринин кандидаты Т. У. Уметалиева:

Кыргыз салттуу билимин лингвистикалык багытта изилдөө, унутулуп бара жаткан историзм, архаизм аталыштарды кайра жаңыртуу, кеңири колдонуу аркылуу тилдин лексика-семантикалык корун байытууга болот.

Тилдеги ушул өңдүү актуалдуу маселени изилдеген бул диссертация «Манас» эпосундагы ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясын иликтөөгө арналат.

Кыргыз тил илиминде бүгүнкү күнгө чейин «Манас» эпосундагы ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы изилденген эмес. Бул теманын актуалдуулугун жана жаңылыгын аныктайт. Иштин түзүлүшү алдыга коюлган максат-милдеттерге ылайык үч баптан, киришүү жана корутунду бөлүмдөрүнөн, тиркемеден, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен турат.

Киришүү бөлүмүндө теманын актуалдуулугу, максат, милдеттери, практикалык жана теориялык жактан баалуулугу, методологиялык негизи, жаңылыгы, коргоого коюлган жоболору, апробация жана диссертациянын түзүлүшү боюнча кыскача маалыматтар камтылган.

I бап «Кыргыз салттуу билимин изилдөөлөргө жалпы сереп» деп аталып, анда кыргыз салттуу билимин жалпы тил илиминде, түркологияда жана кыргыз тил илиминде изилденишине сереп салып, белгилүү окумуштуулардын эмгектерин белгилеп көрсөтүү менен, аларда козголгон маселелерге, проблеманын маңызын, өзөгүн көрө билген урунттуу ойлорго өзгөчө көңүл бурат. В. Бартольд, В. Радлов, В. Кушелевский, Ч. Валиханов, М. Айтбаев, А. Байбосуновдун эмгектери кеңири талданган. Бул бап эки параграфка бөлүнүп берилген. Экинчи параграфта кыргыз салттуу билими жана анын түрлөрү дарыгерчилик, кол өнөрчүлүк, саймачылык,

астрологиялык билимдер бардыгы материалдардын мисалында түшүндүрүлүп берилет (16-59-б.б.).

II бап «Изилдөөнүн материалдары жана методдору» деп аталып, бул бапта сөздүн структурасы жөнүндө Э. Сепир, А. Реформатский, А. Кононов сыяктуу окумуштуулардын изилдөөлөрүнө токтолгон. II баптын 3-параграфы этимология жөнүндө жалпы маалымат деп аталып, сөздөрдүн келип чыгыш тарыхын кеңири ачып бере алган. Башка параграфтарга салыштырганда жакшы, ийине жеткириле иштелген. Сөздөрдүн тектеш тилдерде берилишин диссертант мисалдардын негизинде таблица түзүп көрсөтүүгө аракет кылган.

III бап «Манас» эпосунда кездешкен оорулар жана аларды айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы» деп аталып, бир нече параграфка бөлүнгөн. Ата-бабаларыбыз азыркы илимий медицинанын башатын мурдатан эле өнүктүрүп, колдонуп келишкендигин элдик оозеки чыгармалардан кеңири кезиктирүүгө болот. «Манас» эпосунда токсикология, хирургия элементтеринин колдонулгандыгын (156-160-беттерде) белгилеп көрсөтөт. Ошондой эле 121-бетте “медет” сөзүнүн этимологиясына токтолуп, эпосто дары чөптүн аталышы экендигин белгилейт. Көпчүлүк эл ал сөздүн биринчи гана (колдоо, таяныч) маанисин билет. Дарыгерчиликтеги аталыштардын морфологиялык жана синтаксистик жол менен жасалышын диссертациялык иште көрүүгө болот. Чексе, күпсөр, картык ж.б. сөздөрдүн историзм, архаизм аталыштарын кайра жаңыртып, тилдин корун жаңыртууга болот. Ушул маселе жазылган иштин дагы бир жакшы жагын көрсөтөт. Диссертант “Манас” эпосунун материалында дарыгерчилик кесиптин ар түрдүүлүгүнө байланыштуу кесиптик лексикага токтолуп, алардын этимологиясын толук ачып бере алган. Бул диссертациянын практикалык мааниси зор деп эсептейбиз.

“Манас” эпосу дагы бир башка өңүттө иликтенди десек болот. Диссертациянын текстинде бул жана ушул өңдүү алгылыктуу жактары көп.

Ошентсе да, иште орун алган айрым мүчүлүштүктөрдү белгилей кетүү абзел. Алар төмөнкүлөр:

1. Диссертанттын ишинде стилдик каталар бар.
2. Орфографиялык, пунктуациялык каталар да кездешет.

Жогорудагы кемчиликтер диссертациянын жалпы мазмунуна кедергисин тийгизе албайт.

Жыйынтыктап айтканда, А. Супаеванын 10.02.01-кыргыз тили адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган “Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы” аттуу диссертациялык иши жалпы мазмуну боюнча, негизинен, УАКтын кандидаттык диссертацияларга коюлуучу талаптарына жооп берет. Ошондуктан жогоруда айтылган пикирлерди эске алуу менен аны диссертациялык кеңештин кароосуна сунуш кылууга болот.

Төрага Б. Ж. Усмамбетов: Сөз филология илимдеринин кандидаты, доц. м.а. Г. Э. Садыралиевага берилет.

Филология илимдеринин кандидаты, доц.м.а. Г. Э. Садыралиева :

“Манас” эпосу аркылуу медицина илимин ата-бабаларыбыз илгертен эле аздектеп, өнүктүрүп келишкенин далилдей алабыз. Азыркы аскердик талаа медицинанын үлгүлөрү мындан эки миң жыл мурда эле кыргызда болгондугун “Манас” эпосу тастыктайт. Согуштан тыныгуу учурунда жарадарларга көрсөтүлгөн медициналык жардам, дары-дармектер, медициналык аспаптар, хирургиялык операциялар, башкы дарыгерлер, колдонулуучу материалдар эпосто кеңири сүрөттөлөт. Ошондой эле “Манас” эпосунда трансплантация жөнүндө да айтылган. Эпосто жарадарларга көрсөтүлгөн медициналык жардам, дары-дармектер, медициналык аспаптар, хирургиялык операциялар сүрөттөлгөн.

Эпостогу медицинаны гана эмес, элдик анатомиялык түшүнүктөрдү, элдик дарыгерлер катары салттуу медицинаны билишкен Бакайдын, Каныкейдин, Момунжандын адамдарды дарылоо, эмдөө өзгөчөлүктөрү болгон. “Манас” эпосундагы элдик медицина боюнча маалыматтар С. Орозбаков, С. Каралаев, Жусуп Мамай, Тоголок Молдо айткан

варианттарында бар. Мына ушул жагынан алганда бул диссертация кыргыз лингвомаданият таануусу, этнолингвистикасы, когнитивдик лингвистикасы үчүн абдан баалуу эмгектерден болуп саналат.

Изилдөөчү “Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясын иликтөөгө алуу үчүн ишти үч бапка бөлүп, тиешелүү параграфтарга бөлүп караган. Койгон максаттарына жетүү үчүн бай-факты материалдар менен терең таанышканы көрүнүп турат.

Иштин материалын кыргыз тилинин этимологиялык, түшүндүрмө, лингвомаданий, этнолингвистикалык сөздүктөрүн түзүүдө колдонууга болот.

“Манас” эпосунан алынган мисалдар аркылуу ооруга байланыштуу сөздөр жана алардын семантикасына анализ жасалган. Иштин жакшы жактары абдан көп. Ошону менен бирге иштелип чыга турган жерлери да байкалды.

1. Иште ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы максаты көздөлгөн. Бирок этимологиялык маалыматтар кеңири берилген.

2. Салттуу билим тууралуу абдан кеңири маалымат берилген. Анын ордуна темага байланыштуу талдоолор берилсе жакшы болмок.

3. Иш 3-баптан башталгандай сезилет. Биринчиден, теманын аталышы менен баптын аталышы бирдей болбошу керек. Темасын алмаштырыш керек.

4. Жоболорду стилистикалык жана теориялык жактан кайра карап чыгуу зарыл;

5. 3.1.3. фармакологиялык түшүнүктөр деп эле калтырып коюу керек. Дары-дармек аталыштары деген тавтология болуп калат.

6. 3.1.6. параграфын “ырым-жырымдык дарылоо” деген сыяктуу кылып алмаштырса болчудай. Себеби бул бөлүмдө *суу бүркүү, учуктоо, кебек түтөтүү, курмушу түтөтүү, садага чабуу* сыяктуу ырым-жырымдык көрүнүштөр сыпатталган. Эпилепсия маселеси экинчи орунда турат экен.

7. Ар бир параграфтан кийин жеке жыйынтык чыгарып коюш керек.

8. Изилдөөнүн методологиясында “Манас” эпосу боюнча лингвистикалык изилдөөлөргө сереп салуу керек деп эсептейм.

Төрага Б. Ж. Усмамбетов:

Негизги жобонун экөө гана жобо болуп эсептелет. Жоболорду кайрадан карап чыгуу керек. Аталыштардын этимологиясын ачып берүүдө изденүүчүнүн пикири болуш керек. Салттуу билимдерге көбүрөөк көңүл бурулуп калган. Илимий иште шилтемелерди берүүдө көңүл коюш керек. Дары чөптөрдүн семантикасын жана оорулардын аталыштарын берүүдө ал аталыш дары болгонго чейин аталганбы же дары катары колдонуудан кийин аталганбы ушул маселеге да токтолуш керек. Көркөм чыгармалардан мисалдарды колдонуу зарыл. Техникалык каталарды караш керек.

Жыйынтыктап айтканда, аракет чоң. Дагы да тактап жакшылап иштеш керек. Сын пикирлерди эске алуу менен коргоого сунуш кылам.

Төрага Б. Ж. Усмамбетов: — Эгерде башка сын-пикирлер жок болсо, анда диссертация боюнча токтоп кабыл алууга сунуш кылам. Изилдөөчү А. А. Супаеванын 10. 02. 01 –кыргыз тил илими адистиги боюнча сунушталган “Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы” (С. Каралаев, С. Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу) аттуу темадагы диссертациясынын талкуусунун жыйынтыгы боюнча. **Макул – 7, каршы – жок, калыс – жок.** Айрым сын-пикирлерди эске алуу менен коргоого сунушталат.

Супаева Aidанын “Манас” эпосундагы ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы” (С. Каралаев, С. Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу) деген темада жазылган илимий ишин 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган кандидаттык диссертациясы диссертациялык кеңештин адистигине ылайык келет.

Төрага Б. Ж. Усмамбетов: Отурумдун экинчи маселесин кароого өтөлү. Экинчи суроо боюнча кыргыз жана түрк тилдеринин теориясы кафедрасынын мүчөлөрү тарабынан иштелип чыккан диссертациялык иш боюнча кандидаттык экзаменди тапшыруу үчүн атайын дисциплинанын кошумча программасы жөнүндө. Сөз филология илимдеринин кандидаты, доцент П. С Эстебесовага берилет.

Угулду: Супаева Аида Акунбековнанын диссертациялык ишинин программасы:

“Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы” (С. Каралаев, С. Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу).

Кошумча программага ылайык аспирантка төмөнкүдөй суроолор берилди:

Филология илимдеринин кандидаты, доцент А. Т. Карымшакова:

Изилдөө ишинизде оору жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардан апокапалык кубулушка дуушар болгон аталыштарды кезиктире алдыңызбы?

Аспирант А. Супаева: Сурооңуз үчүн рахмат. Изилдөө ишибизде апокапа кубулушуна дуушар болгон аталыштарга мисалы, биздин оюбузча *талгак* сөзүн алсак болот, ал эми жасалышы төмөнкүдөй: *талы+-гак Тал I. Бутактары ичке, ийилчек келген жыгач өсүмдүгү; Тал II. Тарам-тарам болуп бөлүнүп кеткен ичке нерселердин бир даанасы; Тал III. 1). Эси ооп калуу, эс-учун билбей калуу. 2). Чарчоо, чаалыгуу; Бул берилген маанилердин ичинен талгак сөзүнө үчүнчү маанидеги тал+-ы эси ооп калуу деген этиш сөзгө этиштен зат атооч жасоочу +-гак (-гек,-гок,-как, -кек,-кок,-көк) мүчөсүнүн жалганышы менен тал+-ы+-гак түрүндө талгак сөзү чыгышы мүмкүн деген пикирдебиз. Ошондой эле бул мисалдан *ы тыбышынын* апокапалык кубулушка (тыбыштар сөз аягындагы басымга байланыштуу түшүп айтылбай калган учур) дуушар болгондугун байкаса болот.*

Суроо: Филология илимдеринин кандидаты, Т. У. Уметалиева:

Изилдөө ишинизде этимология кандай принциптерге таянат экен ?

Аспирант А. Супаева: Сурооңузга рахмат. Бул ишти аткарууда этимология төмөнкү принциптерге таянарын баамдадык:

1. Фонетикалык же тыбыштык принцип;
2. Морфосемантикалык принцип;
3. Тарыхый принцип;

Фонетикалык принципте негизги көңүл тыбыштарга бөлүнөт. Мисалы, эпосто эң кеңири кездешкен дары- *мумия* ~ *мобия* ~ *момия* ~ *мумуя*. Бул мисалда байкалгандай “м” тыбышы менен “б”, “у” тыбышы менен “о” тыбышынын тарыхый алмашуулары көңүл чордонунда болот. Алардын алмашууларынын жүрүшү, алмашуу кайсы доорлорго таандык экендиги аныкталат. Ал эми морфосемантикалык принципте сөз мүчөлөрү, морфемалардын жана алардын билдирген маанилери такталат.

Тарыхый принципте туруктуу сөз тизмектеринин келип чыгуу теги тилдеги байыркы көрүнүштөр аркылуу далилденет.

Суроо: Салттуу билимдин кандай түрлөрүн атай аласыз?

Аспирант А. Супаева: Изилдөө ишибизде кыргыз салттуу билимдеринин элдин математикалык, кол өнөрчүлүк, физика-химиялык, географиялык, аскердик жана техникалык, тамак-аш, дипломатиялык билимдери жана албетте элдик дарыгерчилик билимдерин карадык.

Диссертацияны жана кошумча программаны талкуулагандан кийин аспирант А. Супаеванын “Манас” эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы” (С. Каралаев, С. Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу) деген темасында 10.02.01 –кыргыз тили адистиги боюнча жазылган диссертациясына жана диссертациялык иш боюнча кандидаттык экзаменди тапшыруу үчүн атайын дисциплинанын кошумча программасынын талкуусу боюнча ачык добуш берүү болуп өттү. “**Ооба**” – бир добуштан. “**Каршы**” – жок. “**Калыс**” – жок.

Төрага Б. Ж. Усмамбетов:

К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин кыргыз жана түрк тилдеринин теориясы кафедрасынын отурумунун

КОРУТУНДУСУ

Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыгында төмөнкүдөй корутунду ой-пикирлерди айтууга болот:

1. Изилдөөнүн темасы. Илимий иш К. Карасаев атындагы БМУнун кыргыз жана түрк тилдеринин теориясы кафедрасынын тематикалык планына туура келет.

2. Теманын актуалдуулугун шарттаган факторлорго:

1) Кыргыз тил илиминде бүгүнкү күнгө чейин “Манас” эпосундагы ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы буга чейин изилдөөгө алынбагандыгы;

2) “Манас” эпосундагы ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясына алгач ирет лингвистикалык, этимологиялык анализ алгач ирет жасалгандыгы;

3) Элдик дарыгерчиликтеги ооруга байланыштуу аталыштарга лингвистикалык жана этнолингвистикалык маанилерин ачып берүүдө тектеш түрк тилдери менен салыштыруунун зарылдыгы;

4) Кыргыз тил илиминде ооруга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы тууралуу атайын илимий эмгектердин жоктугу;

5) Жалпы тил илиминде ооруга байланыштуу аталыштардын структуралык, семантикалык жана этимологиялык маселелери илимий-теориялык, методологиялык, методикалык жактан иликтенип, оору аталыштарынын түрк тилдери менен салыштыруу аркылуу кыргыз тилинин тилдик корунун өзгөчөлүктөрүн мүнөздөөнүн зарылдыгы сыяктуу жүйөө-себептер түзөт.

3. Автордун диссертациялык илим-изилдөөнүн жыйынтыгына айкын катышуусу. Изилдөөнүн жыйынтык-натыйжалары лексикология, педагогика, “Манас” таануу курстарында лекциялык, практикалык

сабактарда жана ушул багыттар боюнча окуу методикалык китептерин, пособиелерди даярдоодо, медицина багытындагы чет элдик студенттерге кыргыз элинин элдик дарыгерчилиги тууралуу маалымат берүүдө материал катарында пайдаланууда таяныч болот, ошол эле учурда аны практикалык медицинада колдонууга да мүмкүн.

Изилдөөчүнүн диссертациялык изилдөөдөн чыгарган тыянактары илимий теориялык жактан ишенимдүү.

4. Диссертациялык иштин жаңылыктары:

- 1) Салттуу билим, изилдениши, өнүгүшү жана кыргыз салттуу билимдери түрлөрү жөнүндө илимий сереп салынгандыгы;
- 2) Эпостун варианттарындагы ооруга жана айыктырууга байланыштуу аталыштар жөнүндө түрк тилдүү элдерде колдонулган тилдик бай факт-материалдар, илимий-теориялык адабияттар, изилдөөлөр, тажрыйбалардын пайдаланылгандыгы;
- 3) Эпостогу ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структуралык, семантикалык жана этимологиялык табиятын ачып берүүдө тектеш түрк тилдери менен салыштыруулары;
- 4) Этнолингвистикалык анализ жүргүзүү менен аталыштардын тарыхый маанисин ачып берүү;
- 5) Элдик дарыгерчиликке байланыштуу кесиптик лексиканы билдирген аталыштардын этимологиялык жана этнолингвистикалык табиятын ачып берүү;

5. Жүргүзүлгөн изилдөө ишинин ишенимдүүлүгү. Диссертант тарабынан коюлган жоболорду практикада колдонуу мүмкүнчүлүктөрүн тастыктайт. Диссертациялык иштин негизинде апробацияланган практикалык аракеттери, ишти талкуулоо учурунда илимпоздордун эмгекке карата берилген баалары бул проблеманын негизинде жүргүзүлгөн изилдөө ишинин ишенимдүүлүгүн ырастайт.

6. Натыйжалардын илимий жана практикалык мааниси жана анда алынган жыйынтыктарды пайдалануу боюнча сунуштар. Изилдөөнүн

натыйжалары боюнча лексикология, педагогика, “Манас” таануу курстарында лекциялык, практикалык сабактарда жана ушул багыттар боюнча окуу методикалык китептерин, пособиелерди даярдоодо, медицина багытындагы чет элдик студенттерге кыргыз элинин элдик дарыгерчилиги тууралуу маалымат берүүдө материал катарында пайдаланууда жана жогоруда келтирилген сабактардын мазмунуна олуттуу салым кошот. Иштеги айрым фактылар, ойлор, байкоолор лингвопозтика, стилистика, семиотика, семантика сыяктуу лингвистиканын башка тармактарын иликтөөдө, үйрөнүүдө, өтүүдө пайдаланылышы ыктымал. Иштеги материалдар, фактылар кыргыз тилин эне тил катары да, бөтөн тил катары да үйрөнүүчүлөр үчүн, чет элдик медицина багытындагы студенттерге кыргыз маданияты менен салттуу билимдерин тааныштырууда пайдаланса болот. Бул табылгалар теориялык жана практикалык мааниге ээ болуу менен бирге аталган жагдайлар изилдөөнүн илимий жана практикалык маанисин айгинелейт.

7. Диссертациянын жыйынтыктарынын басылмаларда чагылдырылышы. Изилдөөнүн жүрүшүндө “Манас” эпосунан алынган мисалдардын негизинде элдик дарыгерчиликтеги ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштарга структуралык, семантикалык жана этимологиялык жактан лингвистикалык анализ жүргүзүү илимий негизде аныкталды. Диссертациялык изилдөөнүн натыйжаларын толук чагылдырган КР УАК тарабынан диссертациялардын материалдарын жарыялоо үчүн сунушталган илимий басылмаларда 8 илимий макала, анын ичинен импактфактору 0, 2 ден кем эмес журналдарда 7 илимий макала жарыяланган.

8. Диссертациянын мазмунунун коргоого сунушталган адистикке ылайык келиши. Супаева Аида Акунбековнанын «Манас» эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы» (С. Каралаев, С. Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу) аттуу 10. 02. 01 – кыргыз тили илими

адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы диссертациялык кеңештин адистигине ылайык келет.

К. Карасаев атындагы БМУнун кыргыз тили жана түрк тилдеринин теориясы кафедрасынын аспиранты А. А. Супаеванын 10. 02. 01 – кыргыз тили илими адистиги боюнча сунушталган «Манас» эпосунда ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы» (С. Каралаев, С. Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу) аттуу диссертациялык ишине кафедранын кеңейтилген отурумуну төмөнкүдөй

ТОКТОМ кылат:

1. Супаева Айданын «Манас» эпосундагы ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы» (С. Каралаев, С. Орозбаков, Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу) аттуу 10. 02. 01 – кыргыз тили илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган изилдөөсү диссертант тарабынан толук аткарылып бүткөн иш деп эсептелисин.
2. Супаева Айданын «Манас» эпосундагы ооруга жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы» (С. Каралаев, С. Орозбаков, Ж. Мамайдын варианттарын салыштыруу) аттуу 10. 02. 01 – кыргыз тили илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган айтылган сын-пикирлерди эске алуу менен коргоого сунушталсын.
3. Изденүүчү Супаева Аида Акунбековнанын 10. 02. 01-кыргыз тили адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган

диссертациясынын атайын дисциплина боюнча кандидаттык
экзаменинин кошумча программасы бекитилсин.

Отурумдун төрагасы

ф.и.д., доц. Б. Ж. Усмамбетов

Отурумдун катчысы

ф.и.к. доц. Эстебесова П.С.

КОЛУН ТАСТЫКТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ

КАДРЛАР БӨЛҮМҮНҮН БАШЧЫСЫ
ЗАВЕДУЮЩИЙ ОТДЕЛА КАДРОВ

«07» 06 2024 ж.